

ACTANTS AND OPPONENTS IN ROMANIAN AND FRENCH FAIRY TALES

Maria Movilă (Popa)

Phd Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The classification and characterization of fairytale characters is performed according to specific criteria. The characters, heroes, actants meet certain operating rules, based on "their biological status." According to this criterion, Gh. Vrabie classified characters in: seniors group, active heroes group, actants group, opponents group. The actants' group consists of miraculous objects named auxilia, of confidants and adjuvants. The opponents' group consists of kites, perfidious brothers, cunning mothers and other beings in conflict with the heroes. In Romanian folklore, the Enchanted Horse occupies a very special place. The Enchanted Horse is a protagonist often more important than a kite. Without a horse, any heroic deed is impossible. In fairy tales, the horse is depicted as an animal with exceptional intellectual qualities, a confident, an initiate. The kite is a violent and cruel being, having a congenital aversion to the people of our realm. Sometimes they seem human, acting with care and affection for the kidnaped girls. The fairies in fairy tales reflect ideal moral qualities, are charming creatures and heroes fall in love with them. They may metamorphose into different animals or birds. Fairies symbolize the ideal love, they never grow old and become the hero's adjuvants. Fairies are immortal, miraculous, as long as they do not fall in love with common people.

Keywords: actant, opponent, the enchanted horse, kite, fairy, fairy tale

Personajul literar întruchipează o diversitate de tipuri umane, constituie elementul esențial din operă și se integrează în mintea și imaginația cititorului ca o prezență vie, concretă.¹ Dicționarul explicativ al limbii române definește personajul ca fiecare dintre „persoanele care figurează într-o operă literară”², dicționarul francez Le Petit Robert notează personajul ca „ființă umană reprezentată într-o operă de artă”³, dicționarul Larousse explică termenul ca „persoană imaginată reprezentată într-o operă de ficțiune, rol jucat de un actor.”⁴ (trad. noastră) De remarcat este faptul că personajul este considerat element al operei literare, dar opera nu conține „în sine ființe omenești sau persoane.”⁵ Teoreticienii literari au numit personajul în mod diferit, ei vorbesc de *funcție* sau *rol* (Vladimir Propp, Claude Bremond),

¹ Gh. Ghiță, C. Fierăscu, *Dicționar de terminologie literară*, Ed. Ion Creangă, București, 1975, p. 104.

² *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 782.

³ *Le Petit Robert, Dictionnaire de la langue française*, Ed. Le Robert, Paris, 1991, p. 1409.

⁴ *Le Petit Larousse en couleurs*, Ed. Larousse, Paris, 1995, p. 768.

⁵ Vasile Popovici, *Lumea personajului*, Editura Echinox, Cluj- Napoca, 1997, p. 12.

actant (Algirdas Greimas, Tzvetan Todorov), *ființă de hârtie* (Roland Barthes), *actor* (Lubomir Dolezel, Jaap Lintvelt), *erou* (Mihail Bahtin). În cercetările de naratologie, termenul de funcție, nu poate substitui integral termenul de personaj. Personajul este „o reprezentare mentală ghidată strict de indicațiile textului”, afirmă V. Popovici, care există pentru autor, pentru cititori și pentru celelalte personaje ca „un orizont de conștiință, ca un subiect”⁶. Personajele literare „nu sunt decât ceea ce fac”, afirma Georges Polti, în *L'art d'inventer le personnage*⁷, analizând tipurile și caracterele personajelor din romane sau teatru, iar Étienne Souriau în *Les Deux Cent Mille Situations dramatiques*, inventariază rolurile personajelor dramatice, clasificându-le astfel: 1. Forța tematică orientată (Leul) 2. Reprezentantul bunului dorit, al Valorii care orientează (Soarele) 3. Obținătorul virtual al acestui bun (Pământul) 4. Opozantul (Marte) 5. Arbitrul care atribuie bunul (Balanța) 6. Ajutorul, dedublarea complice a uneia dintre forțele precedente (Luna).⁸

Vladimir Propp, în lucrarea *Morfologia basmului*, reduce sfera de acțiune a basmelor rusești la șapte personaje. Aceste personaje sunt: 1. răufăcătorul; 2. donatorul; 3. ajutorul; 4. fata de împărat; 5. trimițătorul; 6. eroul; 7. falsul erou. Sferele de acțiuni sunt repartizate în funcție de personajele basmului. Există astfel trei situații pe care V. Propp le identifică cu privire la repartizarea celor șapte funcții pe fiecare personaj: prima situație, a personajului care ocupă o singură sferă de acțiune („Baba-Iaga îl pune la încercare și îl răsplătește pe erou”), apoi un personaj poate să figureze în mai multe sfere de acțiune (Baba-Iaga are rolul unui ajutor, „începe ca donator vrăjmaș și devine un ajutor fără voie.”) sau a treia grupă de funcții când mai multe personaje sunt incluse în aceeași sferă de acțiune („Un anume personaj îl pune la încercare pe erou și un altul îl răsplătește, întâmplător însă.”)⁹ V. Propp analizează și procedeele diverse prin care personajele sunt introduse în acțiune. Răufăcătorul își face apariția de două ori în desfășurarea acțiunii basmului, donatorul este întâlnit întâmplător, în pădure, pe drum sau pe câmp, ajutorul năzdrăvan apare ca un dar, fata de împărat, trimițătorul, eroul sau falsul erou apar de la început, din situația inițială.¹⁰

Gruparea și caracterizarea personajelor din basm este realizată după niște criterii specifice. Personajele, eroii, actanții respectă anumite reguli de funcționare, bazate pe „starea lor biologică.” După acest criteriu Gh. Vrabie clasifică personajele în: a) grupa seniorilor, *senex- regula pasivă*, b) grupa eroilor activi, virili, *virilis virilia- regula activă*, c) grupa actanților- *regula confidenței*, d) grupa opozanților, a adversarilor- *regula opoziției*. Toate aceste personaje care populează lumea basmului, ocupă un loc anume, sunt introduși într-o manieră specifică, au un statut și un profil aparte. Grupa *actanților* este constituită din agenți narativi. Fără obiecte miraculoase (numite *auxilia*), fără sfatul unor intimi cărora li se destăinuie (*confidenți*) și fără ajutorul primit de la ființe sau tovarăși (*adjuvanți*), eroul basmului nu poate reuși în drumul său. *Confidenții* eroului sunt necesari desfășurării epice a basmului, ei oferă basmului mult pitoresc. Deși formează o clasă cu rol minor, fără ei unele subiecte nu s-ar putea constitui. Calul năzdrăvan, baba sau moșul, câinele, elemente fabuloase din mitologia păgână: Sf. Lună, Sf. Soare, Vântul turbat, elemente din mitologia evului mediu, cum a fi: Sf. Luni, Sfânta Miercuri, Sf. Vineri sunt exprimate după aceeași schemă narativă și au aceeași funcție. Din categoria *adjuvanților* sau tovarășii eroului fac parte: a) ființe (animale sau păsări), b) ființe curioase, creații ale fanteziei poporului, c) abstracții

⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁷ Cf. Jean-Michel Adam, Françoise Revaz, *Analiza povestirii*, Institutul European, Iași, 1999, p. 64.

⁸ Cf. *Ibidem*.

⁹ Cf. V.I. Propp, *Morfologia basmului*, Editura Univers, București, 1970, pp. 80-83.

¹⁰ *Ibidem*, p. 85.

cosmice, însuflețite, d) obiecte și lucruri care favorizează succesul eroului.¹¹ Pe lângă calul năzdrăvan, care trece din sfera confidenților în cea a adjuvanților, mai apar și păsări sau bivoli năzdrăvani. Grupa *opozanților* este alcătuită din diferite categorii și grade. Din această categorie fac parte zmeii, balaurii, frații perfizi, mamele viclene și alte ființe aflate în conflict cu eroii. Basmul se bazează pe ideea intrigii și a conflictului care menține treaz interesul cititorului.

Calul năzdrăvan ocupă în folclorul românesc un loc special. În unele basme, faptele eroice devin imposibile fără intervenția calului. Calul are atribute fantastice, poate zbura „ca vântul”, se metamorfozează dintr-un animal „răpciugos și bubos și slab”, într-un armăsar „trupeș și cu patru aripi.”¹² (Petre Ispirescu, *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*) Calul este sfătuitoarea de nădejde al eroului și se poate vorbi chiar de o „substituire a acestuia cu Făt-Frumos care fără animalul miraculos n-ar putea face nimic.” Rolul calului în basme este diversificat. Poate să zboare cu eroii în înaltul cerului, trece peste celelalte tărâmurii, ajungând în cele din urmă la paltul unor zâne. Aici el primește păr de aur. Ca și alți adjuvanți, calul are în basme o întreagă familie, alcătuită din frați, mame sau mânji năzdrăvani.¹³

Calul năzdrăvan este un protagonist adesea mai important decât zmeul. Fără cal, orice faptă eroică este imposibilă. În basm, calul e înfățișat ca un animal dotat cu însușiri intelectuale excepționale, un sfătuitoare al omului și un inițiat. Împărații sau voinicii au cai năzdrăvani, iar pe măsură ce stăpânii îmbătrânesc și nu-i mai folosesc, caii, îmbătrânesc, la rândul lor. Între cal și frâu se stabilește o legătură magică. Cine primește frâul unui cal năzdrăvan are în puterea sa și un cal, care la scuturarea frâului vine nu se știe din ce zonă. Caii vorbesc cu eroii, știu limba lor, însă este și o limbă a cailor. În acest sens, unii cai, notează Călinescu, sunt bilingvi. Caii sunt de aramă, de argint, de aur sau de sticlă. Deseori, calul are aripi al căror număr este variabil (patru, șase, nouă, douăsprezece, douăzeci și patru de aripi și un corn în frunte). Puterea cailor vine de la inimi, unii având mai multe (trei, șapte, cincisprezece, optsprezece). Caii năzdrăvani au în ureche diferite obiecte folositoare cum ar fi : o gresie care se transformă în munte de piatră, o perie care se face pădure deasă, haine sau arc cu săgeți. Calul e inteligența călăuzitoare a voinicului, care nu face nimic fără sfatul lui. Metamorfozele calului sunt foarte obișnuite, iapa se transformă în cioară, miel, ghem, pasăre, iepure, stejar bătrân, corb, mreană, lupoaică, cloșcă cu pui, mioară, negustor și prăvălie. Calul se mai poate metamorfoza și în voinic sau în păsărică.¹⁴ Nașterea calului este miraculoasă, prin degustare din fărâmiturile magice rămase de la împărăteasă sau prin proveniență din altă specie, din țânțar.¹⁵ Calul năzdrăvan e înzestrat cu virtuți magice și mitice, e curierul înaripat al lui Făt-frumos, animal inteligent, confident al stăpânului, care îl scapă pe erou de multe primejdii. Calul năzdrăvan e o făptură mitică din creația locală, provenit din „patria cailor cu aripi” care era Dacia preistorică, e de părere Romulus Vulcănescu¹⁶. Calul basmelor românești e singurul prieten adevărat al eroului, călăuză și sfetnic, în cucerirea altor tărâmurii și găsirea fericirii și a tinereții veșnice.¹⁷ Calul apare cel mai des în ipostaza animalului năzdrăvan, el îl pe slujește Făt-Frumos sau pe zmeu, iar modul de a obține un cal năzdrăvan este unul din elementele esențiale ale basmului românesc, afirmă I. C. Chițimia. Mănâncă foc

¹¹ Cf. Gheorge Vrăbie, *Proza populară românească. Studiu stilistic*, Editura Albatros, București, 1986, p. 145.

¹² Petre Ispirescu, *Basme*, Editura Simplu, București, 2008, pp.27-28.

¹³ Cf. Gheorge Vrăbie, *op. cit.*, p. 146.

¹⁴ Cf. George Călinescu, *Estetica basmului*, Editura pentru Literatură, București, 1965, pp. 105- 122.

¹⁵ Cf. Ovidiu Bîrlea, *Folclorul românesc, Momente și sinteze*, vol. I, Editura Minerva, București, 1981, p. 176.

¹⁶ Cf. Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei RSR, București, 1987, p. 390.

¹⁷ Cf. Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994, p. 26.

ca să devină iute ca focul, mănâncă și orz fiert în lapte dulce, ca să rămână mânz gingaș și iubit. El este obținut prin grele încercări de la o vrăjitoare, prin binefacere, printr-un act magic, el se naște adeseori frate cu eroul, pe care-l slujește. Legătura dintre ei este biologică. Calul poate fi prietenul celor umili și necăjiți, ajutându-i pe cei sărmani sau pe cel mic și neajutorat. Calul are înfățișări dintre cele mai năzdrăvane, îndeplinind roluri grele, cu o pricepere extraordinară. El este devotat întotdeauna lui Făt-Frumos. E cel mai bun prieten, cel mai atașat și de aceea i se atribuie sentimente umane. Calul e umanizat și iubit, imaginat în ipostazele sale cele mai nobile. El nu are împărăție proprie, asemenea vulpii sau lupului și nu tinde să fie dezlegat de Făt-Frumos. Prezența sa lângă Făt-Frumos e permanentă, „fie în înfățișarea lui de animal, fie în frâul, la scuturarea căruia apare magic.” Calul slujește și zmeii, dar nu-i rămîne credincios stăpânului, ci trece de partea lui Făt-Frumos, fiind frate de sânge cu calul acestuia. Calul din basmele românești zboară, are două, patru, șase, opt sau douăsprezece aripi; cu cât are mai multe aripi, cu atât zboară mai repede. Înfațișarea lui apare naturală, deși se vorbește de calul de aramă, de argint sau de aur. Acestea sunt metafore exprimând strălucirea și frumusețea lui ca a soarelui sau a aurului. Calul este cel mai apropiat de om, de gândurile sale, de idealurile spre lumină și soare, fiind asemănat cu un Prometeu în lumea animalelor din basme.¹⁸

Calul este un arhetip fundamental, simbolistica lui cuprinde cei doi poli ai universului, de sus și de jos. În lumea htoniană, de jos, calul este prietenul celor trei elemente constitutive: focul, pământul și apa. În lumea de sus, uranică el este asociat cu: focul, aerul, apa, soarele. Calul trece cu ușurință de la noapte la zi, de la moarte la viață, de la pasiv la activ. El reprezintă viața și continuitatea, se află deasupra vieții și morții noastre. Puterile sale depășesc înțelegerea umană. A fost comparat cu șarpele, care îl întrece în subtilitate, Drumurile secrete ale calului și ale șarpelui sunt cele ale apei, amândoi apar pe lângă izvoare și fluvii.¹⁹

Zmeul, din categoria oponenților, e o ființă violentă și crudă, având o repulsie congenitală pentru oamenii de pe tărâmul nostru. Mitologic, zmeul reprezintă o expresie a bogățiilor de pe tărâmul celălalt, a focului și a dezlănțuirilor meteorologice, precum ploaia cu vijelie. Zmeul este individul dotat cu o mare putere de intimidare, gladiatorul, tiranul, încurcat în fața geniului și a oricărei operații intelectuale.²⁰ Portretul zmeului e greu de reconstituit, ei fiind într-un proces de dispariție din memoria populară. Ei oscilează între draci și balauri, dar spre deosebire de balauri, zmeii nu sunt ființe acvatice, deși au coadă ca aceștia și mai multe capete. Comportamentul lor trădează înfățișarea umană, cu excepția cozii și capetelor. Sunt ahtiați după fetele pământene, înclinația erotică îi apropie de zburător. Pornirile antropofage îi apropie de monștri, de uriași sau de strigoi.²¹

Zmeii pot fi de mai multe feluri: antropofagi, slugi, șchiopi sau alte categorii. Zmeoaicele, împreună cu fiicele lor sunt prezente în basme, îl urmăresc pe erou și se metamorfozează în diferite feluri, în fântână, pomi sau flori.²² Zmeul prezintă toate caracterele unui cavaler feudal, e o ființă infernală, trăind pe tărâmul celălalt, e muritor și e o ființă fragilă, în ciuda înfățișării teribile. Zmeii au roabe și sunt adesea hoți (Petre Ispirescu, *Prâslea cel voinic și merele de aur*, Greuceanu, *Făt-Frumos cu carîta de sticlă*). Zmeul are viață de familie, are mamă, frați, surori, fete, iar zmeoaicele sunt mai aprige, viclene, posedă

¹⁸ Ion C. Chițimia, *Folclorul românesc în perspectivă comparată*, Editura Minerva, București, 1971, pp. 206-227.

¹⁹ Cf. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri, (vol II)*, Editura Artemis, București, 1995, p. 235.

²⁰ Cf. George Călinescu, *op. cit.*, pp. 9-36.

²¹ Cf. Ovidiu Birlea, *op. cit.*, pp. 178-179.

²² Cf. Gheorge Vrabie, *op. cit.*, pp. 151- 156.

mijloace olfactive de identificare a oamenilor sub orice aparență. Zmeoaica bătrână e o mamă care își iubește foarte mult copiii, feciorii, mai ales, îi însoară și îi răzbună când sunt omorâți. Zmeoaica are puteri uriașe, zboară prin aer, se cațără pe munți, îi împietrește pe vrăjmași, iar la supărare plesnește în sensul propriu al cuvântului. Deși portretul fizic al zmeului rămâne nedeslușit, el este o ființă cu mari forțe fizice, epuizabile, un uriaș. Puterea sa e herculeană. E antropofag, nu în mod curent, deoarece bea apă, vin, lapte de capră și are roabe care gătesc omenește. Locuința zmeilor indică o treaptă superioară de civilizație, asemănătoare cu cea a împăraților, iar zmeii sunt în mare măsură o expresie a bogățiilor minerale. Ei au foarte adesea un buzdugan năzdravan care aruncat de departe, lovește în ușă, în masă și se așează singur în cui. Ei au și un bici năzdravan cu ajutorul căruia transformă obiecte, măresc sau micșorează palate. Zmeii au o mare grijă de a se feri de moarte, ascunzându-și cu grijă puterea. Un mod de a întări puterea sau de a se apăra de moarte, e acela de a avea o rezervă de suflete.

Zmeul se confundă adesea cu șarpele, balaurul sau Zburătorul, în basme zmeii sunt ființe cu chip de om, mai mari și mai puternici. Sunt înzestrați cu coadă și solzi pe trup, au cai năzdvani și se luptă întotdeauna cu Făt-Frumos. Arma lor este buzduganul sau măciuca, aparținând astfel categoriei „daimonilor fertilității.” Trăiesc pe tărâmul celălalt, în palate strălucitoare și răpesc fetele de împărat de pe tărâmul oamenilor. Ei au origine htoniană, numele lor provine din limba slavă *zmei*, *zmii* care înseamnă „pământ.” Au și însușiri „uraniene și pirice”, apropiindu-se de balauri, au aripi, varsă pe gură foc, poartă o piatră nestemată care strălucește „ca soarele.” Ei pot fi confundați, adesea cu Zburătorul, în folclorul românesc există credința conform căreia zmeul ar fi ultima etapă a evoluției șarpelui.²³ Zmeul apare ca o ființă gânditoare și vorbitoare, își petrece timpul pe „tărâmul celălalt”, ca un mare senior, e obsedat de confort gastronomic, își expediază buzduganul acasă, nimerind de fiecare dată din poartă în ușă și apoi în cui.”²⁴

Zânele din basme au calități morale ideale, sunt ființe fermecătoare iar eroii se îndrăgostesc de ele. Ele se pot metamorfoza în diferite animale sau păsări, trăiesc în palate și „se pare că ar face parte dintr-o altă zonă a vieții.” Zânele simbolizează iubirea ideală, ele nu îmbătrânesc niciodată și devin ajutoarele eroului.²⁵ Zânele sunt nemuritoare, cu puteri miraculoase, atâta vreme cât nu se îndrăgostesc de oamenii de rând. Sunt în general foarte frumoase și preocupate de frumusețe și sunt adesea binevoitoare. Zânele sunt în antiteză cu zmeoaicele, simbolizează tinerețea splendidă și incoruptibilă, sunt ademenitoarele tinerilor, fiind obiect de nostalgie pentru flăcăul nobil.²⁶

Zânele sunt semidivine, au atribute atât benefice, reprezentate prin Zâna bună sau malefice, corespunzătoare Zânei rele. Zânele bune sunt preponderente numeric în folclorul românesc, închipuite ca niște fecioare pururea tinere, frumoase, zvelte și năzdrăvane, „gata să rezolve în chip miraculos orice dificultate a eroului arhetipal Făt-Frumos.” Se întâlnește în anumite basme individualizarea lor, prin apariția Zânei Zânelor, asimilată cu Ileana-Cosânzeana. În alte basme apare Zâna Florilor, Zâna Codrilor, Zâna Apelor, Zâna Munților, denotând apartenența lor la vechile divinități ale vegetației. Zânele se pot metamorfoza, fie în broască, bufniță, cerboaică sau ciută.²⁷

Zânele bune sunt cel mai des întâlnite în folclorul românesc, numărul lor fiind variabil, trei, doisprezece. Ele sunt frumoase, zvelte, foarte tinere și năzdrăvane, găsind întotdeauna

²³ Cf. Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 216.

²⁴ Cf. Viorica Nișcov, *A fost de unde n-a fost (Basmul popular românesc)*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 77.

²⁵ Cf. George Vrăbie *op. cit.*, p. 138.

²⁶ Cf. George Călinescu, *op. cit.*, p. 78.

²⁷ Cf. Ivan Evseev, *op.cit.*, p. 215.

soluții pentru ieșirea din impas a eroului. Cazurile în care zânele se îndrăgostesc de Făt-Frumos sunt destul de rare. Ele au limite de bunăvoință, uneori îi pedepsesc cu orbirea pe cei care le calcă teritoriul. În basme mai există și zâne rele, ele sunt urâte, bătrâne, dar pot fi și tinere, ispititoare, dar sadice față de oamenii îndrăzneți. Se confundă adesea cu ielele, dar sunt divinități diferite. Tipologia europeană (fr. *fée*, germ. *Fee*, engl. *fairy*), aparține basmului fantastic. În folclorul francez categoria zânelor este mai bine individualizată prin zâna Melusina.²⁸ Ea este o zână din folclorul mitologic francez, având capacitatea de a se metamorfoza, parțial în șarpe sau sirenă. Romanele din secolul al XV-lea i-au popularizat legenda. Ea este o „zână de o frumusețe răpitoare, îi făgăduiește lui Raimondin că îl înalță până la cele mai înalte demnități ale regatului dacă o ia de soție, dar să nu o vadă niciodată sâmbăta.” Căsătoria are loc, dar Raimondin va fi în curând cuprins de gelozie, povestindu-i-se că îl înșală. El o privește într-o sâmbătă printr-o gaură făcută în perete. El descoperă că soția lui este pe jumătate femeie și pe jumătate șarpe. Este cuprins de durere, iar Melusina, trădată, îl părăsește în zbor, scoțând țipete înfiorătoare și se așează în vârful turnului castelului. Această legendă simbolizează uciderea iubirii din „refuzul de a respecta la ființa iubită, partea ei de taină.”²⁹

Zânele sunt stăpânele magiei, simbolizând puterile supranormale ale spiritului sau imaginației. Ele produc transformări uimitoare sau satisfac dorințe arzătoare. Zânele din folclorul francez sunt la origine Parcele romane, transpunerea latină a Moirelor grecești. Numele lor de *Fata*, *Ursitoare*, afirmă acest lucru. În Franța, Zânele apar în Provence sub denumirea de „*fadas*”, în Gascogne sub numele de „*fades*.” Grupate câte trei, zânele „deapănă de pe fus firul soartei umane, îl răsucesc pe vârtelniță și îl taie cu foarfeca atunci când bate ceasul.” La origine ele au fost zeițe protectoare ale ogoarelor. Ritmul ternar care le caracterizează activitatea este cel al vieții: tinerețe, maturitate, bătrânețe sau naștere, viață, moarte. În tradiția bretonă, la nașterea unui copil, se pune masa pentru trei persoane, într-o cameră îndepărtată a casei, pentru a le îndupleca pe ursitoare să fie binevoitoare, cu darurile. Zânele sunt la origine expresia „Pământului-Mumă”. Zânele, în timp, au urcat din adâncul pământului spre suprafață. La lumina lunii ele devin spirite ale vegetație și ale apei. Sunt asociate ritmului ternar, dar și cuaternar, ritmului lunii și al anotimpurilor. Luna ste vizibilă în trei faze și patru, în cea de-a patra, devine invizibilă, moartă. La fel este și viața reprezentată prin vegetație, dispare iarna, care este timpul tăcerii și al morții. În poveștile și legendele cu zâne acest al patrulea anotimp există, este considerat un timp al rupturii. Zânele participă la supranatural pentru că viața lor este continuă și nu discontinue ca a noastră. Zânele nu pot fi, însă văzute în acest anotimp al morții. Ele continuă să trăiască, dar sub o altă înfățișare. Este cazul zânei Melusina. În faza a patra, ea se transformă în șarpe, ca simbol al „epifaniei animale, a vieții veșnice”. Șarpele își schimbă pielea pentru a se înnoi, la nesfârșit.³⁰

Galeria de personaje feerice, în basmele Contesei d'Aulnoy este foarte bogată cuprinzând: zâne, vrăjitori, căpcăuni, pitici, dragoni, spiriduși și un bestiar fantastic. Numele zânelor este foarte diversificat: Zâna Meteoritelor, Zâna Leu, Zâna Lalea, Zâna Pădurii, Zâna Izvorului, Zâna Peștișor, Zâna Amazoanelor, Zâna Deșertului, Zâna Soussio, Zâna Grognelle, Zâna Carabosse. Ele locuiesc în castele splendide, luxoase și magnifice, în peșteri, în adâncul pământului, în deșert, în pădure. Grădinile lor sunt locuri mirifice, pline de tentații, cu fructe delicioase. Zânele sunt bune sau rele, au puteri depline sau parțiale, pot fi personaje centrale

²⁸ Cf. Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 779.

²⁹ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, p. 291.

³⁰ Cf. *Ibidem*, pp. 496-497.

sau secundare. Zâna cea bună are înfăţişarea unei bătrâne sau a unei ciobănițe care cere ajutorul pentru a-l pune la încercare pe erou, altelei ea poate lua înfăţişarea unui animal drăguț: un șoricel, o broască, o sirenă, o turturică. Când apare în toată splendoarea unei frumoase doamne, prezența sa este luminoasă ca a unei divinități. Zânele pot fi însoțite de animale sau obiecte magice, îți fac apariția în calești trase de lebede sau dragoni, altele vin din nori sau din globuri de foc. Un întreg bestiar fabulos se află în serviciul zânelor, de la cel mai înfricoșător până la cel mai drăguț animal: dragoni, lei, elefanți, grifoni, cămile, albine, papagali. Unori aceste animale vorbesc, au comportament uman, asemănându-se cu servitorii fideli.³¹ Puterea zânelor e fie limitată, fie infinită, când pot să îndeplinească orice dorință. „Considerați că pot să vă fac un rege mare, să vă prelungesc viața, să vă fac mai amabil, să vă dau mine cu diamante și case pline cu aur...”³² (trad. noastră) cu ajutorul obiectelor magice: bagheta de alun, de fildeș sau de aur. Cartea fermecată, de asemenea este nelipsită din arsenalul lor, e un obiect impesionant prin dimensiunile sale.

Zânele rele pot avea înfățișări grotești, monstruoase, sunt înfricoșătoare și terifiante. Acesta este și cazul zânei acoperite cu șerpi din *Piticul galben*: „Zâna Deșertului, cu capul acoperit de șerpi lungi, călare pe un grifon înaripat.”³³ Este o zână rea și geloasă, bătrână și urâtă „pe cât de bătrână și de ramolită, pe atât de urâtă: se sprijinea într-o cârjă, purta un guler plisat și scobit de tafta neagră, o scufiță de catifea roșie și o rochie zdrențuroasă.”³⁴ Întâlnim semi-zâne, cu puteri limitate, zâne uriașe, asemenea Zânei Leu, care locuiește într-o peșteră populată cu bufnițe, corbi, unde prizonierii și victimele sunt transformate în monștri hidoși. Zâna Amazoană are toate caracteristicile unui războinic: cască, ochi și lance arzătoare, cu ajutorul cărora învinge adversarul. Ea se deplasează pe un cal înaripat și are drept slujitoare o zână mai mică, cu rol de mesager. Zânele din poveștile lui Perrault răsplătesc blândețea și supunerea Cenușăresei sau virtutea eroinei din *Piele de măgar*. O răsplătesc pe fata cea bună și o pedepsesc pe cea rea în „Zânele”, îl înzestreză pe Riquet cu multă minte și putere de a dăruia „istețime fetei pe care o va iubi cel mai mult”³⁵

Basmul aduce în scenă figuri reprezentative și nu tipuri de personaje. Figurile basmului sunt înzestrate cu puterea de a trezi simpatia sau antipatia cititorilor, ele devin ființe vii, memorabile, în conștiința populară. Basmul aduce în prim plan „prototipuri monocolor”, actanții au doar calități sau doar defecte. Aceasta e considerată a fi o superficialitate caracteristică basmului, în opoziție cu legenda, care este mult mai gravă și mai serioasă. Schematismul basmului are rolul de a putea fi transmis „peste milenii și țări îndepărtate”, schema sa putând fi completată de fiecare dată, într-un proces continuu de „reajustare, de contemporaneizare”.³⁶ În basm se stabilește un raport strâns între toți cei care formează lumea acestei proze. Același erou poate avea un rol principal într-un subiect, ca în altul, rolul său să se diminueze. Toate personajele creează armonie și echilibru și susțin eroul principal. Basmul devine un „elogiu adus tinereții”, prin mezin și mezină care se sflă în centrul atenției și al evenimentelor, prin iubirea lor care învinge orice piedică.³⁷

BIBLIOGRAPHY

³¹ Cf. Muguraș Constantinescu, *Imaginaire du conte*, ed.cit., pp. 146-150.

³² *Ibidem*.

³³ Contesa d’Aulnoy, *Prințul Spiriduș și alte povești*, Editura Corint, București, 1998, p. 96.

³⁴ *Ibidem*, p. 95.

³⁵ Charles Perrault, *Frumoasa din pădurea adormită*, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 141.

³⁶ Ovidiu Birlea, *op. cit.*, pp. 182-187.

³⁷ Cf. Gheorge Vrabie, *op. cit.*, p. 157.

1. Adam, Jean-Michel, Revaz, Françoise, *Analiza povestirii*, Institutul European, Iaşi, 1999
2. Bîrlea, Ovidiu, *Folclorul românesc, Momente și sinteze*, vol. I, Editura Minerva, Bucureşti, 1981
3. Călinescu, George, *Estetica basmului*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1965
4. Chiţimia, Ion C. , *Folclorul românesc în perspectivă comparată*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971
5. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicţionar de simboluri, (vol II)*, Editura Artemis, Bucureşti, 1995
6. Constantinescu, Muguraş, *Imaginaire du conte*, Editura Universităţii Suceava, Suceava, 2002
7. Contesa d'Aulnoy, *Prinţul Spiriduş și alte povești*, Editura Corint, Bucureşi, 1998
8. Evseev, Ivan, *Dicţionar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994
9. Ghiță, Gh, Fierăscu, C., *Dicţionar de terminologie literară*, Ed. Ion Creangă, Bucureşti, 1975
10. Ispirescu, Petre, *Basme*, Editura Simplu, Bucureşti, 2008
11. Kernbach, Victor, *Dicţionar de mitologie generală*, Editura Științifică și Enciclopedică, Bucureşti, 1989
12. *Le Petit Robert, Dictionnaire de la langue française*, Ed. Le Robert, Paris, 1991
13. *Le Petit Larousse en couleurs*, Ed. Larousse, Paris, 1995
14. Nişcov, Viorica, *A fost de unde n-a fost (Basmul popular românesc)*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996
15. Popovici, Vasile, *Lumea personajului*, Editura Echinox, Cluj- Napoca, 1997
16. Propp, V.I., *Morfologia basmului*, Editura Univers, Bucureşti, 1970
17. Vrabie, Gheorge, *Proza populară românească. Studiu stilistic*, Editura Albatros, Bucureşti, 1986
18. Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1987